

Röster från praktiken

Hemslöjd: Barnen, slöjden och hållbarheten

Kalle Forss, hemslöjdskonsulent

Hemslöjdsrörelsen växte fram i slutet av 1800-talet, dels som en reaktion på, vad man ansåg, industrialiseringens förfulning av produkter jämfört med vad som hade producerats i bondehemmen. Dels ville man stödja kvinnor på landsbygden att få en utkomst genom att tillverka framförallt textila föremål med inspiration från den gamla allmogeslöjden. Snart hundrafemtio år senare är fortfarande de gamla slöjdföremålen och teknikerna den del av vårt kulturarv som hemslöjden verkar utifrån, även om synen på denna har breddats. Bland annat har synen på slöjd som en global företeelse, med ibland lokala särdrag, bidragit till detta. Men den största förändringen av den slöjd som hemslöjdsrörelsen nu utövar finns i en förflyttning av fokus, från produkter till det egna görandet. Med andra ord, från produkt till process. En viktig vändpunkt i detta skifte var när hemslöjden började ägna sig åt aktiviteter för barn. Barnverksamheterna kunde inte ha som mål att utbilda väverskor eller laggkärllstillverkare. Man kunde inte heller prata om rätt eller fel när det handlade om tillvägagångssätt eller de färdiga alstren. Istället handlade det om att låta barnen skapa av hjärtans lust. Just här visade sig de gamla slöjdteknikerna komma väl till pass.

Slöjden ingår i samma familj som hantverk, handarbete, pyssel med mera. Över dessa fenomen, och en del andra, kan man sätta rubriken teknologi. Det är lätt att tänka att teknologi är flygplan, datorer och kärnkraftverk. Men teknologi innefattar även kunskapen att skriva, diska, skotta snö, knyta skorna, byta blöjor, hoppa hopprep, meta abborre, sms:a med mera. Allt det som gör oss till människor och allt detta kännetecknas

av ett handens och hjärnans arbete. Den här utvecklingen startade för många miljoner år sedan. Våra förfäder reste sig på bakbenen och händerna blev lediga att göra annat. Genom årmiljoner har händerna utvecklats till de fantastiska redskap de är idag.

Handens arbete blev snabbt en överlevnadsstrategi. Vi kunde tillverka redskap för att nå längre, slå hårdare, dela saker, bära saker och så vidare. Men handen blev inte ett redskap för att lösa enbart specifika uppgifter. Den blev ett multiverktyg, som i samarbete med hjärnan, kan ta itu med de utmaningar som dyker upp i en värld som hela tiden förändras. Vi kan fortfarande bryta av en pinne för att försöka nå ett moget äpple som hänger högt på en gren. Men vi kan också lära oss spela piano (ett instrument som funnits i drygt trehundra år), köra bil (drygt hundra år) och använda en smart mobil (ca 15 år). Det är inte svårt att förstå att dessa färdigheter inte fanns med när handen fick sin funktion. Inte heller har evolutionen haft möjlighet att utveckla handen under den korta tid det funnits pianon. Så man kan säga att utan människan och den fantastiska handen hade det inte funnits någon teknologi och utan teknologi hade vi inte varit de människor vi är idag.

Många av de gamla slöjdteknikerna har utvecklats under många århundraden i en tid med knappa resurser jämfört med idag. För att tälja krävs en träbit och en kniv. Brodera klarar man med nål och tråd samt något att brodera på, kanske ett klädesplagg. Du kan sticka en mössa med yllegarn och två stickor. Investeringen för att börja är ofta väldigt låg och likaså tröskeln till den första kunskapen. Däremot finns det utrymme för ett livslångt lärande.

Det är lätt att tänka att hemslöjdens verksamhet är hållbar. Vi använder naturmaterial eller återbruk. Teknikerna är energisnåla och det mesta som tillverkas är bruksföremål med lång varaktighet. Det är ju bra, men de ohållbara är inte bara en fråga om material, utan främst en fråga om överkonsumtion och de efterföljande avfallsproblemen, samt att alla helt plötsligt får för sig att de vill ha samma saker. Att då ersätta syntetmaterial med naturmaterial och fortfarande konsumera i samma omfattning innebär i bästa fall bara en marginell förbättring. Den stora lösningen heter istället mindre konsumtion. Och mångfald.

Det finns olika sätt att se på våra konsumtionsmönster. Ett sätt är konsumtionshierarkin som påpekar följande för att minska konsumtionen: I första hand ska du använda det du har. Se till att vårda och laga så att det varar längre, du kan också låna eller byta saker med någon. Du kanske kan göra föremålet själv. Om man själv tillverkat föremålet ökar

dessutom viljan att ta hand om det samt kunskapen om hur man vårdar och lagar. Och kunskap är nyckeln.

Men att göra själv handlar om mer än att det är bättre än att köpa, för det är det inte med automatik. Det handlar också om möjligheten att kunna bestämma själv. Ibland är det lätt att tro att det enda som finns är sådant som går att köpa. Något som någon annan hittat på och sen tillverkat. Någon annan bestämmer var det säljs och någon annan bestämmer priset.

Ett sätt att börja ett enkelt slöjdande kan till exempel vara att göra ett spel. Det går att göra kubbspel, damspel, tre i rad med flera. Det går så klart också att hitta på egna, eller förändra sådana som redan finns. En del i detta handlar också om att komma överens om vilka gemensamma regler som ska finnas i spelet.

Vi väljer plockepinn. Plockepinn är ett enkelt spel som finns att köpa i lite olika varianter. Det som skiljer åt är målningen. I övrigt ser de likadana ut och det är lätt att tro att det finns en plockepinnkommitté som har bestämt reglerna. Det har det inte. Vi kan välja att göra ett själv. Enklast är att kapa bitar av rundstav och köra ändarna i pennvässaren, måla lite och det är klart. Vi har bestämt tjocklek, längd, färg och antal. Kanske hittar vi på nya regler.

Om vi vill arbeta lite mer och få ett plockepinn som skiljer sig ännu mer från de man köper då kan vi bege oss ut och plocka egna pinnar. Pinnar på marken kan dock vara ganska murkna, så det kan vara bättre att välja ett färskt träslag, som t ex pil (vide, sälg) som ofta klipps på vårkanten. Kanske finns det tillgång på skolgården eller kanske det kan ordnas i samarbete med kommunen. Om vi dessutom kan använda skotten på försommaren när saven löper så går det lätt att skala med fingrarna. Då kan vi starta, med pinnar som inte är helt raka och lite olika tjocka.

Börja klippa med sekator, det blir kanske raka och krokiga pinnar av olika tjocklek och med sidogrenar. Då blir det ett plockepinn som är svårare att spela, kanske behövs nya regler där man får poäng efter hur svår pinnen är att ta. Det kanske till och med behövs ett nytt namn på spelet? Nästa plockepinn vi väljer att göra kanske är av så tjocka och långa pinnar att man måste vara två för att lyfta dem. Då behöver man vara utomhus för att spela.

Nu är det kanske inte så revolutionerande för miljön att tillverka ett eget plockepinn. Men det här handlar om att vi, tillsammans, bestämmer. Hur det ska se ut, hur det är tillverkat och vad det är tillverkat av. Vi vet var materialet kommer ifrån och vem som har gjort det. Vi vet dessutom hur vi ska reparera om det går sönder. Vi har bestämt hur hållbart det är och om det är skadligt eller inte för miljön. Vi bestämmer reglerna. Vi kan faktiskt bestämma allt själv, till och med att göra något som ingen annan gjort förut. Det är att äga kunskap. För genom att göra saker och lösa problem får vi ännu mer kunskap. Kunskap som vi kan dela med andra. Vi kan också inse att det finns många sätt att tillverka plockepinn på.

Även över grejor som redan finns kan man bestämma mer än man anar. De går att laga och reparera och ändra. Allt detta gör att sakerna kan finnas lite längre. Saker som du tycker om finns också längre och längre livslängd på prylar är bra för miljön. Saknar man kunskap om hur man till exempel syr i en knapp, då kan man fråga någon som kan. Inte att sy i den utan att visa hur man gör. Då kan man själv sy i nästa knapp som lossnar. Det fantastiska med kunskap är ju att när den delas så blir den större. Så med kunskap om hur man gör och fantasi kan man bestämma mer över sitt eget liv, men också hur andra kanske påverkas av mina val? Kan mina val göra så att andra får det lite bättre eller sämre? Vad händer om vi bestämmer tillsammans?

Ytterligare en dörr som är värd att öppna är att få uppleva hela processen, från ax till limpa. Att få en förståelse varifrån materialet kommer. Att inse att det tar tid att tillverka ett föremål och att i slutändan få vara den som använder det. Vi vet inte hur framtiden blir, men vi kan vara med och bestämma hur vi vill att den ska bli. Under tiden som vi väntar på framtiden kan vi samla på oss kunskap och erfarenheter. Precis som vi inte är födda med att kunna alla språk eller behärska de fyra räknesätten så är det likadant med kreativiteten. Vi kan lära oss och vi kan träna upp den. Kunskap och kreativitet är hållbarhet i det långa loppet. Och kunskap och kreativitet kan ingen ta ifrån oss. De har vi alltid med oss.

Sustainable Poetry: Barns och ungas röster för en hållbar framtid

Maria Glawe, Projektledare Sustainable Poetry, förstelärare och ämnesansvarig i svenska på Söderslättsgymnasiet

Illustration: Nikki Schmidt, Big Brain Agency

Sustainable Poetry är ett språkutvecklande kulturprojekt som inbjuder hela världen till samarbete för poesiskapande i kombination med hållbar utveckling. Projektet inkluderar förskolan, grundskolan och gymnasiet i ämnesövergripande projekt där elevers dikter möter verkliga mottagare utanför skolsituationen. Med utgångspunkt i det globala samskapande kan barn och unga lära sig mer om hållbarhetsfrågor, föreställa sig olika framtidsscenarioer och genom poesi uttrycka hur de vill se samtiden och framtiden. Projektet öppnar upp för upplevelser där estetiska uttryckssätt kopplas till olika skolämnen och förenas i ett lärande för hållbar utveckling. Barn och unga bygger således upp medvetenhet om hållbar utveckling samtidigt som de tar läsaren med på en poetisk resa som ifrågasätter rådande tankemönster för att frambringa nya framtidsvisioner i riktning mot hållbarhet. Genom att utgå från de globala målen synliggörs relationen mellan det lokala och globala, vilket hjälper eleverna att se utmaningar och möjligheter både i det lilla och i det stora sammanhanget.

En bärande idé i projektet är att lärare genom samskapande med såväl elever som kollegor designar en tillgänglig språk- och kunskapsutvecklande undervisning som tar hänsyn till och berikas av språklig och kulturell mångfald. Exempelvis kan elever i språklig sårbarhet vara medskapare på likvärdiga villkor. Jämlikhetsperspektivet träder fram, där det är barn och unga som skildrar sina tankar och idéer. Projektet är även intressant på andra arenor där barn och unga vanligtvis möts, exempelvis på nätet, i staden, på fritidsgården. I följande tre exempel förmedlas inspiration för att skapa en kreativ process i undervisningen där elever i åk 1–6 kan skapa poesi med utgångspunkt i de globala målen. Mer finns att ta del av på projektets hemsida (sök sustainable poetry). De multimodala uttryckssätten och digitala verktygen används i syfte att förstärka elevernas kreativa idéer och lärande. Arbetssättet kännetecknas av ett samskapande och utforskande perspektiv och berör teman som hållbarhet, innovation och framtid.

Vilket mål slår ditt hjärta för?

Det var när elever i årskurs 4 i Trelleborgs kommun överraskades av en digital hälsning från gymnasiet som poesiskapandet tog fart. I hälsningen som förmedlades via en digital skrivtavla för samarbete, presenterades en poesiutmaning, länkar till filmer om de globala målen och modelltexter som skulle kunna få fart på deras nyfikenhet, fantasi och kreativitet. Utmaningen gick ut på att utforska vilket/vilka av de Globala målen som deras hjärta slog lite extra för och sedan förmedla tankar och känslor genom att skapa en dikt på valfritt sätt.

Vår värld ska lysa upp av jämställdhet. Så avslutade en av eleverna i årskurs 4 sin dikt om det globala målet 5. Dikten skapades med ”Heartmapping” (se Heartmaps - *Elevens väg till autentiskt och kreativt skrivande* av Georgia Heard), ett *skapande från hjärtat*, som uppmanar till en utforskande utgångspunkt från känslor och det som eleverna verkligen bryr sig om. Genom de globala målen kan eleverna dessutom få syn på världens utmaningar, vilket kan vara en ingång för att undersöka vad de vill förändra i samhället.

Dikterna som skapades mötte sedan verkliga mottagare i samband med alla hjärtans dag. Eleverna gick på poesivandring genom staden, läste upp sina dikter på Rådhusplatsen och fick därmed, med sina röster, kommunens kärleksträd att blomma för en hållbar framtid.

Kan datakod verkligen bli poesi?

Genom att låta olika uttrycksformer som till exempel poesiskrivande och programmering kombineras i ämnesövergripande projekt, utvecklas multimodala berättelser. Elever utvecklar olika slags kunskaper när de får använda ljud, skrift, bild och rörelse i sitt berättande. Med utgångspunkt i FN:s 17 globala mål för hållbar utveckling kan dikter och illustrationer skapas som sedan animeras genom enklare programmeringsverktyg som till exempel Scratch. Elever i årskurs 4 i Uppsala kommun har inom projektet Sustainable Poetry även skapat dikter på två språk och med stöd av digitala verktyg förstärkt sina texter med estetiska uttryckssätt. Kodandet som är ett sätt att uttrycka sig och poesin som förändrar vår syn på världen blir en nyskapande kombination. I samband med Världspoesidagen, delade eleverna sina programmeringsdikter i undervisningsbloggen (se Marias bildtorg) på Sustainable Poetry, som används som ett pedagogiskt verktyg i undervisningen. Dessutom lyftes dikterna fram i både nationella och internationella sammanhang i samband med Sustainable Poetrys digitala poesifestival. Detta gav en möjlighet att använda såväl

språk, teknik, bild, tankar och kreativitet för att lära sig om hållbar utveckling och kommunicera med omvärlden.

Vem ska rädda isbjörnarna?

Jag önskar att det inte finns avgaser. Jag vill att isbjörnar ska leva och må bra...

Eleverna i årskurs 1 i Mullsjö kommun har utforskat hur klimatzändringar p averkar isbj rnarnas liv. Genom ett ämnesövergripande tema som handlar om *vatten* förenas högläsning, samtal, faktainsamling och elevernas egna diktskapande. Dels hämtades fakta om isbjörnar i böcker och på internet, dels genom fotografier n r de fick kontakt med fotografen Elin Wedin som fotograferat isbjörnar på Svalbard f r miljöns skull. Eleverna utforskade de globala målen, i synnerhet mål 13 och 14, och uttryckte därefter sina tankar om isbjörnarna i dikter kopplade till de globala målen. Eleverna skrev dikterna på l splatta och kombinerade ord med bilder. Dikterna ställdes sedan ut på kommunbiblioteket f r besökare.

Att utgå från bilder för sitt skrivande kan vara ett sätt att uppmärksamma hur olika vi kan tänka kring samma bild, men även ett sätt att som lärare ha möjlighet att välja bilder som kan leda elevernas tankar till nya områden. Hur skiljer sig till exempel dikter utifrån bilder på isbjörnar jämfört med dikter utifrån bilder på fästingar? Vilka samtal kan skapas utifrån detta?

Fredriksdal museer och trädgårdar: Att använda drama som metod

 sa H sslekvist, kulturpedagog

Bakgrund

Den pedagogiska verksamheten på Fredriksdal välkomnar skolans alla stadier i pedagogiska program kring historia och biologi, kultur och natur i en miljö som väcker både fantasi och uppt ckarlust. All verksamhet på Fredriksdal museer och trädgårdar genomsyras av den kunskap som finns i spänningsfältet mellan natur och kultur där perspektivet  r diakront, dvs rör sig mellan olika tider. Vad kan vi lära av de som levde före oss? Hur använder vi den kunskapen idag och hur vill vi använda den i framtiden? Vilka misstag vill vi inte göra om?

I verksamheten samsas natur- och kulturperspektiv som två olika kompetensg ngar på samma tema, genom historiens gång. Genom olika perspektiv blir bilden av hur det kan ha varit och hur det  r och hur vi vill ha det mer nyanserad. Det finns inte bara en sanning säger kulturvetarna. Det gäller att visa flera troliga tolkningar ur olika perspektiv, dvs historien skiftar beroende på vems berättelse som berättas och vem som väljer att berätta vad. Intressant är att fundera över varför vissa historiska berättelser är vanligare än andra, men också vilka berättelser som inte finns och varför. Naturvetarna

har världsbilder med kanske mer exakta fakta, men den ena sidan behöver den andra för att ge en historisk bild av hur vi levt och hur vi vill leva i samtid och framtid.

Drama och hållbarhet

I skolprogrammet *Folk och få på Lillarydsgården* vänder vi oss till åk 1–6. Programmet utgår från en 1800-tals gård och eleverna träffar både natur- och kulturpedagoger. Pedagogerna möter upp i historiska kläder från 1800-talets mitt. Tiden är frusen till 1840 i Skåne. Eleverna får börja dagen med att resa tillbaka i tiden. Klassen samlas i en ring så att alla kan se varandra. De får reda på att alla gemensamt ska försöka resa tillbaka i tiden till 1840. Gruppen ska använda sina egna kroppar. Varje elev vevar sina armar bakåt för att kunna komma tillbaka i tiden. Pedagogerna ropar vilket århundrade gruppen passerar medan alla vevar tillsammans. Det är lättare att leva sig in i något när kroppen får hjälpa till. När årtalet 1840 kommer upp ropar pedagogen stopp och tittar sig omkring på gården. Taket på uthuset är nylagt. Då är det 1840! När vi väl landat i 1840 får de byta namn till ett namn som var vanligt i början, mitten av 1800-talet. De får också ta på sig förkläde och sjalett, väst och kilmössa för att lättare kunna leva sig in i tiden. Eleverna har nu blivit pigor och drängar som måste hjälpa till på gården. När dagen är slut genomförs samlingen i ring en gång till. Men nu ska eleverna resa fram till sin egen tid igen. Då vevar alla sina armar framåt. Nu har de också tagit av sig de kläder de bar när de var pigor och drängar och de har sina egna namn igen.

Eleverna får prova på sysslor som var vanliga på en bondgård förr i tiden. Är det april månad kan de till exempel få sätta potatis eller pröva på att slå rep (själva tillverka rep). Är det september månad kan de få prova på olika typer av skörd eller kanske kärna sitt eget smör. Hela programmet genomsyras av att eleverna ska få förståelse för den vardag familjen hade på en bondgård i mitten av 1800-talet. Denna världsbild präglades av en annan typ av hållbarhet än vi kanske tänker oss idag. Man kastade inte mat som blev över, det lappades och lagades och kläder ärvdes från stor till liten. Vattenåtgången var betydligt mindre än idag och hygienens präglades av stor skepsis mot att bada eller tvätta sig för ofta.

Nästan allt producerades på gården och det tog tid att spinna, sticka, väva, tälja, bygga osv. Därför var det en dygd att vara rädd om allt och att inte slänga utan istället reparera. Dåtidens organiska material som trä, järn, ylle, linne, vax, talg, bast och aska, för att nämna några, låg heller inte kvar i jorden i evighet utan återgick till kretsloppet, efter att de var förbrukade. Detta kanske kan ge tankar kring möjligheter och konsekvenser av nutidens användning av plastmaterial.

Eleverna kan få en praktisk förståelse varför förklädet var så viktigt när de använder det istället för våra dagars handdukar och de förstår att man inte kastar bort ett rep som tagit en god stund att slå. De lär sig också att kollektivet var viktigare än de individuella behoven och att det var en förutsättning att alla hjälpte till.

Varför drama som metod?

Genom att låta eleverna gå in i en fiktiv, historisk roll kan de lättare leva sig in hur det var att vara barn i en annan tid. Det är också lättare att förstå den historiska miljö man reser till, om man själv genomgått en förvandling och bär väst och förkläde istället för modern jacka och hoddie. De flesta elever tycker också att de kommer ihåg bättre om de fått gå in i en roll och fått prova på en syssla som att slå ett rep eller skörda potatis till kvällsmålet. Att byta tid ger även nya perspektiv på hur vi lever här och nu och kanske en förståelse för hur vi är samma människor, då som nu, men under olika förutsättningar. Hur vill och kan vi forma vår framtid? En annan fördel med att gå in i ett drama är att de invanda rollerna mellan eleverna kan komma att kastas om.

Ofta tycker vi som pedagoger att det är bra att avsluta med att eleverna får gå ur sin roll och tillbaka till nutida barn för att kunna fråga sig; Vad lärde vi oss av våra förfäder? Vad vill vi inte ta med oss från 1800-talet? Fanns det traditioner och regler som inte var så bra? Och vad fick vi syn på som kanske finns kvar än idag eller kanske något vi skulle vilja ha tillbaka?

Det finns en rad ingångar, teman och situationer att skapa historier kring i form av skapande dramaverksamhet. Ett sätt att inspireras till att iscensätta olika perspektiv och tidsåldrar kan till exempel vara att utgå från scener, bilder och berättelser från böcker. Kanske anpassas dessa berättelser till den egna platsen och därigenom kan jämförande perspektiv på olika roller, förutsättningar och sätt att leva komma upp, inte minst i en gestaltning av framtiden. Även själva förberedelserna för att iscensätta en fiktiv verklighet kan vara en mångdisciplinär och kreativ process som skapat många nya frågor och tankar.